ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ದಾವಣಗೆರೆಯ ಪಾತ್ರ

ಡಾ|| ಸೂರ್ಯನಾಥ್ ಕಾಮತ್

ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಜಾಗೃತಿಯ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದವರು ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿಯೂ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪನವರು. ಆಗಿನ್ನೂ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿತ್ತು. ಸಂಸ್ಥಾನೀಪ್ರದೇಶದ ನಗರಗಳಾದ ಮೈಸೂರು, ಬೆಂಗಳೂರು, ತುಮಕೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಜಾಗೃತಿ ಇದ್ದರೂ ಅದರ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪ್ರಕಟಣೆ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವು ಸುಶಿಕ್ಷಿತರ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ದಾವಣಗೆರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ, ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮಿಗಳ ಕೇಂದ್ರ. ಮಂಜಪ್ಪನವರ ಪ್ರಯತ್ನದ ವಿನಾ ಇನ್ನಾವುದೇ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜಾಗೃತಿಯ ಯತ್ನ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ೧೯೦೬ರಲ್ಲಿ ಅವರು ಆರಂಭಿಸಿದ ದಾವಣಗೆರೆಯ ಮೊದಲ ಪತ್ರಿಕೆ 'ಧನುರ್ಧಾರಿ' (ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್) ಟಿಳಕರ ಕೇಸರಿಯ ಲೇಖನಗಳ ಅನುವಾದವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು.[1] ಕಲ್ಕತ್ತಾದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನ ನಡೆದಾದ (೧೯೦೬) ನವರೋಜಿಯವರ ಲೈನ್ ಬ್ಲಾಕ್ ಅನ್ನು ಊರ ಜಿನಗಾರರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಹೆಮ್ಮೆ ಅವರದು. ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ಆಗ ೭೦೦ ಚಂದಾದಾರರಿದ್ದರು.[2] ಒಂದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕೆ ನಿಂತರೂ ೧೯೦೮ರಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಆರಂಭಿಸಿದರು.[3] ೧೯೦೯ರಿಂದ ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ಪೋಲೀಸರ ಕಾಟ ಆರಂಭ.[4] ೧೯೧೦ರಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಚಂದಾದಾರರ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು. ೧೯೧೫ರಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕೆ ನಿಂತಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಮಂಜಪ್ಪನವರು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸದಿದ್ದರು : ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಿರೋಧಿ ಚಳುವಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿನ ಸಮಾಜ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸತ್ಯ. "೧೯೧೨ರಲ್ಲಿ ಬೆಜೆಂಟ್ ಅಮ್ಮನವರು ಹೂಡಿದ್ದ "ಹೋಮ್ ರೂಲ್" ಚಟುವಟಿಕೆಯು ನನಗೆ ಹುರುಪು ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು. ಆದರೂ ನನಗೆ ಹುರುಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅನುಕೂಲವಿರಲಿಲ್ಲ."[5] ಎಂದು ಒಂದೆಡೆ ಹೇಳಿ, ತಾವು ಆಗ ಆಸ್ಥೆ ವಹಿಸಿ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದ ಚಳುವಳಿಯಾದ "ಖಾದಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ವೀರಶೈವ ಸಮಾಜ ವಿರೋಧವಾಗಿತ್ತು. ಅದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಚಟುವಟಿಕೆಯೆಂದೇ ವೀರಶೈವ ಸಮಾಜದ ಪ್ರಮುಖರು ಸಾರುತ್ತಿದ್ದರು" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ[6] ಬಹುಜನ ಸಮಾಜವು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಗ ಹೊಂದಿದ್ದ ತಪ್ಪು ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಆಗ ಮಂಜಪ್ಪನವರು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದ

1 ಹಾಲಪ್ಪ, ಗ.ಸ.(ಸಂ.) ರಾಷ್ಟ್ರಧರ್ಮ ದ್ರಷ್ಟಾರ ಹರ್ಡೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ (೧೯೬೬), ಪು. ೧೪
2 ಅದೇ ಪು. ೧೫
3 ಅದೇ ಪು. ೧೬
4 ಅದೇ ಪು. ೧೮
5 ಅದೇ ಪು. ೩೨
6 ಅದೇ ಪು. ೩೪

ವೀರಶೈವ ತರುಣ ಸಂಘ (೧೯೧೭), ೧೯೧೩ರಲ್ಲಿ ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಮೊದಲಿಟ್ಟ ಬಸವ ಜಯಂತಿ ಉತ್ಸವದ[7] ಆಚರಣೆಗಳ ಪರಿಣಾಮ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜಾಗೃತಿಯಲ್ಲಿ ದೂರಗಾಮಿಯಾಗಿ ತನ್ನದೇ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದುವೆಂಬ ಸಂಗತಿ ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾದುದು. ೧೯೧೯ರಂದು ಮಂಜಪ್ಪನವರು ಮಹಾತ್ಮರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ ಹಾಗೂ ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.[8] ಅದೇ ರೀತಿ 'ಭಾರತೀಯ ದೇಶಭಕ್ತಿ' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ೧೯೨೧ರಲ್ಲಿ ಹೊರ ತಂದರು.[9] ಮುಂದೆ ೧೯೨೩ರಲ್ಲಿ ಹರಿಹರದ ಬಳಿ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆಶ್ರಮ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದರು.[10]

೧೯೨೦ರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಸಾರಕ ಸಂಘವೆಂಬ ಸಂಘವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಖಾದಿ ಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು ಮಂಜಪ್ಪನವರು ಮೊದಲಿಡಲು ಶಿರೂರ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯರೆಂಬ ವರ್ತಕರು ಇದರಲ್ಲಿ ಮುಂದಾಳಾಗಿದ್ದರು.[11] ವರ್ತಕರಾದ ಕಾಸಲ ಶ್ರೀನಿವಾಸಶೆಟ್ಟರು ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಖಾದಿಧಾರಿಗಳಾದರಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣಿದಯಾ ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೂ ಆದರು.[12] ಕಾಸಲ ಶ್ರೀನಿವಾಸಶೆಟ್ಟಿ, ಬೆಲ್ಲದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಪ್ಪ, ಶೇಷಪ್ಪ, ಆನೆಕೊಂಡದ ಮುತ್ತಣ್ಣ ಇವರು ಪ್ರಾಣಿದಯಾ ಸಂಘ ನಡೆಸಿದ್ದರು. "ಅದರ ಆಫೀಸಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ನಾನು ಅಲ್ಲಿ ತಕಲಿಯಿಂದ ನೂಲುತ್ತಿದ್ದ ಮಹನೀಯರನ್ನು" ಕಂಡುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವ ವೀರಬಸಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕಮಠ ಅವರು ಅಲ್ಲಿ ನೂಲುತ್ತಿದ್ದ ಜನ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ವಿಚಾರ ತಮಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು, ಎಂದಿರುವರಲ್ಲದೆ ಆಗಿನಿಂದ ತಾವೂ ಖಾದೀ ತೊಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.[13] ಇದು ೧೯೨೫ರ ನಂತರ ಇರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ತಾವು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಡಾ|| ಹರ್ಡೀಕರರ ಸೇವಾದಳ ಸೇರಿದ್ದಾಗಿ ಪುರಾಣಿಕಮಠರು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ೧೯೨೪ರ ಬೆಳಗಾವಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ವಿಚಾರ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ೧೯೨೩ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಮೌಲಾನಾ ಮೋಜಮ್ ಅಲಿ ಎಂಬ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ನಾಯಕರು ದಾವಣಗೆರೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಶಿರೂರ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್, ಶೇಟ್ ರುಸುಮಜಿ ಹಾಗೂ ತಾವು ೩೫೦ ರೂ.ಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ೧೫೧ ರೂ.ಗಳನ್ನು ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಫಂಡಿಗೆ ಅವರ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟುದಾಗಿ ಮಂಜಪ್ಪನವರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.[14] ಅದಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗಾವಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ "ಬಸವೇಶ್ವರ ಸೇವಾದಳ" ಎಂಬ ಒಂದು ಸ್ವಯಂಸೇವಕದಳವನ್ನು ಅವರು ಒಯ್ದಿದ್ದರು.[15] ಇದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಾದರೂ ದಾವಣಗೆರೆಯವರಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಣ್ಣ ಇದ್ದರು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿನ ಕಾರ್ಯಕರ್ತ ಡಿ. ಮೌನೇಶ್ವರಪ್ಪ ಹೇಳಿರುವರಲ್ಲದೇ ೧೩ ವರ್ಷದ ತಾವೂ ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.[16] ಮುಂದೆ ೧೯೨೭ ರಿಂದ ಆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಂಜಪ್ಪನವರು ತೆರಳಿದರು. ೧೯೨೫ರ ನಂತರ ವಿಜಾಪುರ, ಹೈದರಾಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಡೆ ಅವರ ಚಟುವಟಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಿತು. ೧೯೨೭ರ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೧ ರಂದು ಗಾಂಧೀಜಿ ಖಾದಿ ಪ್ರವಾಸದಂತೆ ದಾವಣಗೆರೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ಪ, ತವನಪ್ಪ, ಕಾಸಲ ಶ್ರೀನಿವಾಸಶೆಟ್ಟರಿಂದ ಒಳಗೊಂಡ ಸ್ವಾಗತ ಸಮಿತಿ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ೫೦೦೦ ರೂ. ಹುಮ್ಮಿಣಿ ಅರ್ಪಿಸಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ದೀರ್ಘ ಭಾಷಣ

---

7 ಅದೇ ಪು. ೨೫, ೩೦
8 ಅದೇ ಪು. ೩೨
9 ಅದೇ ಪು. ೩೪
10 ಅದೇ ಪು. ೪೦
11 ಅದೇ ಪು. ೩೪
12 ಸೂರ್ಯನಾಥ್ ಕಾಮತ್ (ಸಂ) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು II, ಕಾಸಲ ಅನಂತ್, ಪು. ೫೫೮
13 ಅದೇ ಪು. ೫೬೭
14 ಹರ್ಡೇಕರ್ ಮಂಜಪ್ಪ, ಪು. ೪೧
15 ಅದೇ ಪು. ೫೧
16 ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು II, ಪು. ೫೬೦

ಮಾಡಿದರು.[17] ಲಿಂಗಾಯತ ಹೆಂಗಸರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ೫೦೦ ರೂ. ಕಾಣಿಕೆ ಹಾಗೂ ಒಡವೆಗಳ ಸುರಿಮಳೆ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಸಂದಿತು.[18]

ನೆರೆಯ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಭಾವ ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿದ್ದು ಆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲವಾಗಿದ್ದ ಚಳವಳಿ ದಾವಣಗೆರೆಯ ಜನರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮಾನೇಶ್ವರಪ್ಪ ೧೯೩೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದು ಮಲ್ಲಾಬಾದಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪ ಮತ್ತು ಇವರು ಸೇವಾದಳದಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿ ಪಡೆದು ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗೊಂಡು ಜೈಲು ಕಂಡರು.[19]

ಕಾಸಲ ಶ್ರೀನಿವಾಸಶೆಟ್ಟರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಗ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಆಫೀಸು ಇತ್ತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಹಿಂದಿನ ಕಚೇರಿಯನ್ನು ಸರಕಾರ ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿತ್ತು.[20] ಬಹಿರಂಗ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದುದರಿಂದ ತಿಲಕ ತರುಣ ಸಂಘವನ್ನು ವೀರಬಸಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ ಮಠರ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿದರು.[21] ಮಾನೇಶ್ವರಪ್ಪನವರು ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರಿನಲ್ಲಿ ನವೆಂಬರ್ ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಿದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗೊಂಡು, ಮುಂದೆ ಎಂಟೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ದಾವಣಗೆರೆಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲೂ ಕಾಸಲ ಶ್ರೀನಿವಾಸಶೆಟ್ಟರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಪರದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆ ಮಾರದಂತೆ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಸಂಘಟಿಸಿದರು.[22] ಈ ಚಟುವಟಿಕೆ ೧೯೩೨ರ ಆರಂಭದಲ್ಲೂ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಜನವರಿ ೨೧ಕ್ಕೆ ಕಾಸಲ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಶೆಟ್ಟಿ, ಬೆಲ್ಲದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯ್ಯ, ಖಾದಿ ವಸ್ತ್ರಾಲಯದ ಶಿವಗಂಗಯ್ಯ ಇವರು ಇಂಥದೇ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ನಡೆಸಿದ್ದು, ಇದೇ ಚಟುವಟಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದು ಹಾಗೂ ಮಾರ್ಚ್ ೨೧ರಂದು ವಿದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಹೋಳಿ ನಡೆದದ್ದು ಸರಕಾರಿ ವರದಿಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[23]

ಗಾಂಧೀಜಿ ಹರಿಜನ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಾಗ ಮಾರ್ಚ್ ೩, ೧೯೩೪ರಂದು ಹಾವೇರಿಯಿಂದ ದಾವಣಗೆರೆಗೆ ಬಂದಿರಲು ಅಲ್ಲಿ ಪುರಸಭೆ ಅವರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ನಿಧಿ ಅರ್ಪಿಸಿತು. ಊರಲ್ಲಿ ಹರಿಜನ ಹಾಸ್ಟೆಲ್‌ನ ಶಂಕುಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದರು. ಹರಿಜನ ಕೇರಿಗೂ ಗಾಂಧೀಜಿ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದರು.[24] ೧೯೩೪ರ ಅಕ್ಟೋಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ಊರಲ್ಲಿ ಜವಾಹಿರ ವ್ಯಾಯಾಮ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು.[25] ಡಿ. ಎಚ್. ಚಂದ್ರಶೇಖರಯ್ಯನವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೀ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು.[26] ೧೯೩೬ರ ಅಕ್ಟೋಬರ್‌ನಲ್ಲೂ ೧೯೩೭ರ ಮೇಯಲ್ಲೂ ಡಾ|| ಹರ್ಡೀಕರರು ದಾವಣಗೆರೆಗೆ ಬಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು. ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಅವರ ಜೊತೆ ಉಮಾಬಾಯಿ ಕುಂದಾಪುರ ಕೂಡ ಬಂದಿದ್ದರು.[27] ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರೈತ ಸಂಘಟನೆಗಾಗಿ ಡಾ|| ಹರ್ಡೀಕರರು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಲು ಸೆಕ್ಷನ್ ೩೯ರಂತೆ ಅವರು ಹಾಗೂ

---

17 ಗಾಂಧೀಜಿ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ, ಪು. ೨೧೮

18 ಅದೇ, ಪು. ೨೧೪

19 ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು II, ಪು. ೫೬೦-೬೧

20 ಅದೇ ಪು. ೫೬೭

21 ಅದೇ ಪು. ೫೬೮

22 ಅದೇ ಪು. ೫೬೧

23 ಅದೇ ; ಮೈಸೂರು ಸ್ಟೇಟ್ ಸ್ಪೆಷಲ್ ಬ್ರ್ಯಾಂಚ್ ಎಬ್‌ಸ್ಟ್ರಾಕ್ಟ್ಸ್ ಫಾರ್ ದಿ ಇಯರ್ ೧೯೩೨ ಜನವರಿ ಹಾಗೂ ಮಾರ್ಚ್ ವರದಿ

24 ಸಿಕ್ರೆಟ್ ಬ್ರ್ಯಾಂಚ್ ಎಬ್‌ಸ್ಟ್ರಾಕ್ಟ್ಸ್, ೧೯೩೪ ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು II, ಪು. ೫೬೨

25 ಅದೇ ಪು. ೫೬೨

26 ಅದೇ ಪುಟ

27 ಸೀಕ್ರೆಟ್ ಎಬ್‌ಸ್ಟ್ರಾಕ್ಟ್

ಕಾಸಲ ಶ್ರೀನಿವಾಸಶೆಟ್ಟಿ, ಬೊಂದಾಡೆ ಹನುಮಂತ ರಾವ್, ಮೌನೇಶ್ವರಪ್ಪ, ಕೊಟ್ರಿ ನಂಜಪ್ಪ, ಎಸ್. ನಿಜಲಿಂಗಪ್ಪ, ಎಸ್. ವಾಸುದೇವರಾವ್ ಇವರುಗಳು ಭಾಷಣ ಮಾಡದಂತೆ ಪ್ರತಿಬಂಧ ಹೇರಿ ದಾವಣಗೆರೆ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರು ಆಜ್ಞೆ ಹೊರಡಿಸಿದರು.[28]

೧೯೩೯ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಜಂಗಲ್ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಮಾಯಕೊಂಡ ಮುಂತಾದ ಸುತ್ತಲ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ರೈತರು ಈಚಲ ಗಿಡ ಕಡಿದು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡಿದಾಗ ದಾವಣಗೆರೆಯ ಕೊಟಗಿ ಸಿದ್ದಲಿಂಗಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಅಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸಂಘಟನೆಗೆ ದುಡಿದು ಬಂಧಿತರಾದರು.[29] ಬಳ್ಳಾರಿ ಸಿದ್ದಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಅವರ ಪತಿ ಮುರಿಗೆಪ್ಪ ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿದ್ದರು. ಸಿದ್ದಮ್ಮನವರು ಶಿವಪುರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ತುರುವನೂರು ಜಂಗಲ್ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲೂ ಬಂಧಿತರಾದರು.

ಕ್ವಿಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಚಳುವಳಿಗೆ ಮೊದಲು ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ಎ.ಐ.ಸಿ.ಸಿ.ಗೆ ಕೆ. ಎಸ್. ಸಿದ್ಧಪ್ಪ, ಎಚ್. ಕೆ. ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ, ಭೂತೆ ಪಾಂಡುರಂಗರಾವ್ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮರಳಿದ ನಂತರ ೧೨-೮-೧೯೪೨ರಂದು ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಆರಂಭಿಸಿದರು.[30] ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ೧೧-೮-೧೯೪೨ರಂದು ಹೈಸ್ಕೂಲು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತರಗತಿಗಳನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದರು.[31] ಮರುದಿನ ನಡೆದ ಜಯದೇವ ಹಾಸ್ಟೆಲ್‌ನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ನೇತೃತ್ವವನ್ನು ಇಟಗಿ ವೇದಮೂರ್ತಿ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಬೊಂದಾಡೆ ಹನುಮಂತಪ್ಪ, ಜಿ. ವೀರಪ್ಪ, ಆರ್. ಡಿ. ಯಲ್ಲಪ್ಪ ಹಾಗೂ ಕೆ. ಡಿ. ಜಂಬಣ್ಣ ಹರತಾಳಕ್ಕೆ ಕರೆನೀಡಿದ್ದರು.[32] ಇದೇ ರೀತಿ ನಡೆದ ಚಳವಳಿ ೧೪ರಂದು ಮಿಲ್ ಕಾರ್ಮಿಕರ ಪ್ರವೇಶದಿಂದ ಉಗ್ರರೂಪ ತಾಳಿ, "ದಾವಣಗೆರೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದೆ; ೮೦ ಜನ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ," ಎಂದು ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ತಂತಿ ಕಳುಹಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿ ಉಂಟು ಮಾಡಿತು.[33]

ಆಗಸ್ಟ್ ೧೬ರಂದು ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿ ಉಗ್ರರೂಪ ತಾಳಿತು. ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಾದೇವ ಭಾಯಿ ದೇಸಾಯಿ ಅವರ ಮರಣ (ಆಗಸ್ಟ್ ೧೫) ವಾರ್ತೆ ಜನರನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ರೊಚ್ಚಿಗೆ ಎಬ್ಬಿಸಿತು. ಗುಪ್ತಚಾರ ಇಲಾಖೆಯ ಅಂದಿನ ದಾವಣಗೆರೆ ಘಟನೆಗಳ ಬಗೆಗಿನ ವರದಿಯಂತೆ, ಆ ದಿನ ಜನ ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದು ವಾಹನ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿದರು. ಹರಿಹರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ತಡೆ ಒಡ್ಡಿದರು. ಹರಿಹರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ರೈಲು ಮಾರ್ಗದ ಕಂಬಿಗಳನ್ನೂ ಕಿತ್ತರು. ಅಲ್ಲಿ ಕಾವಲಿದ್ದ ರೈಲ್ವೇ ಪೋಲೀಸರೂ ರಿಸರ್ವ್ ಪೋಲೀಸರೂ ಗೋಳೀಬಾರು ಮಾಡಲು ಮೂವರು ಸ್ಥಳದಲ್ಲೇ ಸತ್ತರು. ೧೦ ಜನ ಗಾಯಗೊಂಡರು. ಆರು ರೈಲು ಬಂಡಿಗಳನ್ನು ಜಖಂ ಮಾಡಿ ಸ್ಟೇಷನ್ ಮಾಸ್ಟರರ ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಲೂಟಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು.[34] ಅಂದಿನ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗೊಂಡ ಚಿತ್ರಹಳ್ಳಿಯ ಎಂ. ಲಿಂಗಪ್ಪ ನೀಡುವ ವರದಿ ಹೀಗಿದೆ: "ದಾವಣಗೆರೆ ಸ್ಟೇಷನ್ ಸುಡುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಾನು, ಕೊಟ್ರಿ ನಂಜಪ್ಪ, ಸಿದ್ಧಪ್ಪ, ದಾವಣಗೆರೆ ಶಿವಪ್ಪ, ಬೆನ್ನೂರು ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ, ಶಾಮನೂರು ಕಲ್ಲಪ್ಪ, ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಮುಂತಾದವರಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ಅದೇ ಊರಿನ ನೂರಾರು ಜನ ರೈಲುಗೇಟು ಮುರಿದು ಬಂದಿದ್ದರು. ಹಗಲು ೧೧ಕ್ಕೆ ಈ ಕೆಲಸ ಆಯಿತು. ಪೋಲೀಸರು ಲಾಠಿ ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡಲು ನಾವು ಚನ್ನಗಿರಿ ರಂಗಪ್ಪನ ಛತ್ರದ ಕಡೆ ಓಡಿದೆವು.

28 ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು, ಪು. ೫೬೨ (ಆಜ್ಞೆಯ ಪ್ರತಿ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇವೆ)
29 ಅದೇ ಪು. ೫೬೫ (ಕೊಟಗಿ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಪ್ಪ)
30 ಅದೇ ಪು. ೫೬೪
31 ಕಾನ್ಫಿಡೆನ್ಸಲ್ ಬ್ರ್ಯಾಂಚ್, ಕಡತ-೪೧-೪೯, ಬಂಡಲ್ ೩
32 ಅದೇ, ಪು. ೪೨.೪೫
33 ಅದೇ, ಪು.
34 ಅದೇ ಪು.

ರಸ್ತೆಗೆ ಹಾಕಲು ತಂದ ಜಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ಜನ ಪೋಲೀಸರ ಕಡೆ ತೂರಲು ಪೋಲೀಸರು ಏಟು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿ ಕೆಲವರು ಸತ್ತರು. ನಾವೆಲ್ಲ ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕ ಕಡೆ ಓಡಿದೆವು."[35]

ಆಗಸ್ಟ್ ೧೭ರಂದು ಆದ ಗೋಳೀಬಾರಿನಿಂದ ಮೃತರಾದವರು ಇವರು : ನಿಂಗಪ್ಪ (೧೪), ನಾಗಪ್ಪ (೨೮), ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪ (೨೫), ಲಿಂಗಪ್ಪ (೨೦), ಹನುಮಂತಪ್ಪ (೪೫), ತಿಮ್ಮಪ್ಪ (೩೫) ಹಾಗೂ ಬಸಪ್ಪ (೪೨) ; ಇವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮೂರು ಜನ ಗೋಳಿಬಾರಾದ ತಕ್ಷಣ ಸತ್ತಿದ್ದು ಉಳಿದವರು ಆ ದಿನ ಗಾಯಗೊಂಡು ಮುಂದೆ ನಿಧನರಾದ ಹುತಾತ್ಮರು.[36] ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಗೆ ದಾವಣಗೆರೆ ನೀಡಿದ ರಕ್ತ ತರ್ಪಣವಿದು.

35 ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು II, ಪು. ೫೮೭
36 ಕಾನ್ಫಿಡೆನ್ಸಲ್ ಬ್ರಾಂಚ್, ೪೨-೪೫